

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมปริทัศน์

การวิจัยเรื่องการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตร กรณีศึกษามันม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่มีแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวคิดการท่องเที่ยวเกษตร แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดและหลักการในการจัดการการท่องเที่ยวและรายงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชน

มีผู้รู้หลายท่านได้ให้ข้อคิดเห็นและได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชนไว้ เช่น ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (อ้างใน ชูชัย สุภวงศ์, 2540) ได้ให้ทัศนะว่าองค์กรชุมชน หมายถึง องค์กรหรือกลไกการจัดการที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันมีการเรียนรู้ มีการจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน น.พ. ประเวศ วะสี (อ้างใน ชูชัย สุภวงศ์, 2540) ได้เสนอว่าความเป็นชุมชนหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน มีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีการจัดการ

น.พ. ประเวศ วะสี (อ้างใน ชูชัย สุภวงศ์, 2540) ยังเสนอต่อไปอีกว่า ในความเป็นชุมชนที่ว่ามีศักยภาพสูงนั้น อาศัย องค์ประกอบ สำคัญ 3 ประการคือ

1. เรื่องทางจิตใจ เรื่องธรรมะ เรื่องจิตวิญญาณอันเป็นคุณค่าแห่งความสำนึกร่วมกัน
2. การเรียนรู้ร่วมกัน
3. การจัดการ

นอกจากนั้นยังกล่าวถึงองค์กรชุมชนและกระบวนการการเรียนรู้ของประชาชน คือหัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืน การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชนจะเป็นกุญแจช่วยในการแก้ปัญหาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและสังคมใน ทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมืองและ วัฒนธรรม สำหรับในประเด็นที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชนนั้น กำลังได้รับความสนใจและให้ความสำคัญมากขึ้นทั้งจากองค์กรของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่ง อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) มีความเห็นว่า

สาเหตุที่ทำให้ประเด็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชนได้รับความสนใจนั้น เนื่องจากเกิดปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันชุมชนไทยตกอยู่ในสภาพที่อ่อนแอมาก ลักษณะอันแสดงถึงความอ่อนแอของชุมชนที่สำคัญมีอยู่สี่ประการ ได้แก่

ประการแรก สภาพที่ชุมชนสูญเสียความเป็นปึกแผ่นอันเป็นหัวใจสำคัญของความเป็นชุมชน ในทางกายภาพหรือรูปธรรม คือ สมาชิกของชุมชนมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ต่างทำมาหากินขาดความร่วมมือร่วมใจมุ่งความอยู่รอดของคนมากกว่าของชุมชน มีการอพยพย้ายถิ่นทั้งชั่วคราวและถาวร ในทางจิตวิญญาณ คือ น้ำใจของความเอื้ออาทรกัน ช่วยเหลือเอื้อเพื่อแบ่งปัน ความรักในชุมชนบ้านเกิดได้ลดน้อยลง โดยสมาชิกของชุมชนรู้สึกได้ถึงความเปลี่ยนแปลง

ประการที่สอง สภาพที่ชุมชนพึ่งพิงภายนอกสูง ถูกปัจจัยภายนอกควบคุมและกำหนดความเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษารูปแบบการบริหารปกครองพักผ่อนหย่อนใจ ค่านิยมความเชื่อและการรักษาพยาบาล โดยที่ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองต่ำ หรือมีอิสระในการเลือกและการตัดสินใจน้อย

ประการที่สาม สภาพที่ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยที่ชุมชนควบคุมและแก้ไขเองได้ยากหรือได้น้อย เช่น ปัญหาการแย่งชิงและทำลายทรัพยากรทั้งจากบุคคลภายนอกและภายในชุมชนเอง ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ปัญหาอาชีพ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาที่ดินทำกิน หรืออาจเป็นปัญหาสังคม เช่น ปัญหาวัยรุ่น ยาเสพติด ครอบครัวแตกแยก คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง ปัญหาอบายมุข อาชญากรรม เอดส์

ประการที่สี่ สภาพที่พัฒนาการของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรมการศึกษา เทคโนโลยี ถูกทำลาย หรือถูกละทิ้งให้ชะงักงัน สักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นสูญหายไปหรือถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ชุมชนจึงอยู่ในสภาพขาดรากฐานและพัฒนาการของตนเอง

สถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างความวิตกกังวลให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป เนื่องจากชุมชนชนบทเป็นรากฐานสำคัญแห่งความอยู่รอดของประเทศไทยโดยรวม และเป็นที่อยู่อาศัยของประชากรส่วนใหญ่ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นที่มาแห่งปัจจัยสี่ พลังงาน วัสดุดิบทางอุตสาหกรรม สถานที่ท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นตลาดที่ผู้บริโภคที่ใหญ่ที่สุดด้วย ความอยู่รอดของชุมชนและการฟื้นฟูชุมชนให้เข้มแข็งจึงเป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงกันอยู่บ่อยครั้ง ลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็งซึ่งเป็นที่คาดหวังและต้องการคือ

1. ชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้นในทางการภาพหรือรูปธรรม คือ สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพ มีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกันในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชนและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ขึ้นในชุมชน ในทางจิตวิญญาณคือ สมาชิกของชุมชนมีค่านิยมความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และรู้ดีที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชน และสมาชิกในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน

2. ชุมชนมีศักยภาพที่พึ่งพาตนเองได้ในระดับสูง โดยมีทุน แรงงาน ทรัพยากร เพื่อการยังชีพพื้นฐานของครอบครัวตนเอง แม้จะมีการพึ่งพาทายนอกก็อยู่ในลักษณะที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ การเลือกสรร การตัดสินใจ การมีส่วนร่วมสูง ไม่ว่าในด้านอาชีพ การศึกษา การกินอยู่ ประเพณี และการรักษาพยาบาล

3. ชุมชนที่สามารถควบคุมและจัดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายในของชุมชน กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

4. ชุมชนที่พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้สร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยี มีผลให้ชุมชนมีความรู้และความสามารถที่จะพัฒนาตนเองและถ่ายทอดความรู้ นั้น ได้อย่างต่อเนื่อง

ลักษณะของความเข้มแข็งและอ่อนแอที่กล่าวมานี้ ถูกกำหนดด้วยปัจจัยหลายประการทั้งที่เป็นเรื่องภายในของชุมชนและที่เกี่ยวข้องกับภายนอกชุมชน

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมีสาระสำคัญตรงกันที่ว่า องค์กรชุมชนจะต้องมีการจัดการ มีการเรียนรู้และมีการสื่อสารกัน ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชนนั้น จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อความเข้าใจบทบาทของชุมชนบ้านม่วงคำได้เป็นอย่างดี

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและของทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) ตามปรัชญาสากลว่าด้วยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน Environmentally Sustainable Development (Agenda 21) โดยเมื่อพิจารณาจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีอยู่จะเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมในบางส่วนของการท่องเที่ยวทุกรูปแบบในกลุ่มที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีปรัชญาพื้นฐาน หรือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Ecotourism A Way to Sustainable Development) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จะครอบคลุมการจัดการการท่องเที่ยวที่กว้างขวาง ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องให้มีการศึกษาและเรียนรู้ หรือมุ่งให้เกิดการอนุรักษ์ Ralf Buckley (อ้างใน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540) มิใช่เพียงแต่ให้มีการจัดการที่ลดหรือปราศจากผลกระทบ และนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจเป็นสำคัญเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไม่ได้มีเฉพาะหรืออาจไม่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ได้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน จึงเป็นการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่คงรายได้ทางการเงินและการจ้างงานสูงสุดไว้ รวมทั้งมีการผดุงไว้ซึ่งองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของประชากรที่เกี่ยวข้อง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมกับธุรกิจท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้กำหนดขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า ได้ครอบคลุมองค์ประกอบหลัก (Key Elements) 4 ด้าน ที่ประกอบด้วยการศึกษาด้านพื้นที่ท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้อง และรูปแบบการจัดการ กล่าวคือ

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ๆ จึงเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based Tourism)

2) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Management Tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsibly Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (No or Low Impact) การจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่ดำเนินการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น (Involvement of Local Community or People Participation) ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น หมายความว่ารวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและ

จัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ระดับรากหญ้า จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย

พงศศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538) ได้ให้ทัศนะที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ 5 ประการคือ

1) ต้องมีผลกระทบน้อยที่สุดต่อทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมและประเพณีของคนในท้องถิ่น

2) ต้องให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบของสื่อต่าง ๆ ตลอดจนการอธิบาย การตีความโดยมัคคุเทศน์ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจ ได้รับความเพลิดเพลินพร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และให้มีความตระหนักถึงคุณค่าหรือคุณประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ของชุมชนนั้น ๆ จนนักท่องเที่ยวมีความระมัดระวังช่วยป้องกันและช่วยกันลดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือต่อวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ

3) ต้องให้ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในท้องถิ่น ในการจ้างงานทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น การบริการจัดนำเที่ยว การให้บริการนักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ การขายอาหาร การขายของที่ระลึก เป็นต้น

4) ต้องให้ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยว ไปสู่ท้องถิ่นของเขา ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ ธรรมชาติ สังคมและชุมชนนั้น ๆ แล้วผนึกกำลังร่วมแรงร่วมใจช่วยกันพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นไว้อย่างยั่งยืน

5) ต้องให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ การสร้างสรรค์ให้เกิดประสบการณ์และความพึงพอใจในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่นักท่องเที่ยว จะมีผลต่อการได้รับประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในระยะยาวยั่งยืนและต่อเนื่อง ดังนั้น ข้อมูลข่าวสารในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะต้องมีความถูกต้องครบถ้วนและสมบูรณ์ ต้องมีการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด โดยประสบการณ์ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวจะต้องเท่ากับหรือมากกว่าความคาดหวังของนักท่องเที่ยว เพื่อให้เขาเกิดความพึงพอใจ โดยจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องคุณภาพของการให้บริการและให้ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเป็นอันดับสูง รองจากการมุ่งอนุรักษ์ดูแลและป้องกันแหล่งท่องเที่ยว

กล่าวโดยสรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่ต้องยึดองค์ประกอบหลัก ดังนี้คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านการจัดการ องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ และองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พร้อมกับการทำความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเกษตร

การท่องเที่ยวเกษตร (Agro Tourism) เป็นการเปิดประตูสู่ศตวรรษเก่า โดยแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของคนสมัยก่อนในการทำการเกษตร หากการท่องเที่ยวเกษตรมีการจัดทำโปรแกรมจะประกอบด้วยกิจกรรมการทำงานสามด้านคือ ด้านการเกษตร นิเวศวิทยา และการท่องเที่ยว ซึ่งถูกจัดรวมเข้าด้วยกันในระหว่างการจัด โปรแกรม ท่องเที่ยว โดยให้มีความสัมพันธ์กับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จึงเรียกโปรแกรมนี้อีกว่า AGRO-ECO-Tourism ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชน และจะกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือของประชาชน ในต่างประเทศระบบการท่องเที่ยวเกษตรของ “ Las Colinas ” เป็นการจัดการธุรกิจเพื่อการท่องเที่ยวแบบครอบครัว ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการบริการให้กับนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง ในบริเวณพื้นที่แห่งใหม่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในพื้นที่ชนบทที่อยู่ห่างจากตัวเมืองออกไป ซึ่งประชาชนในพื้นที่จะมีการทำงานร่วมกัน มีวิถีชีวิตอยู่ในพื้นที่การเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสกับธรรมชาติและกิจกรรมทางการเกษตรของ ชาวชนบท (Bukit Buluh Tours & Travel, 1999)

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัด “โครงการท่องเที่ยวเกษตรปีท่องเที่ยวไทย 2541-2542 ” ขึ้นมาเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นชนบทให้เกิดประโยชน์ และเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาแรงงานที่ว่างงานจากการเลิกจ้างของสถานประกอบการในเมือง ที่เดินทางกลับสู่ชนบทในช่วงที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในชนบท นอกจากนี้ยังดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศให้เดินทางมาเที่ยวประเทศไทยมากขึ้น ทั้งกระตุ้นการขยายตัวของการท่องเที่ยวภายในประเทศ สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดโครงการปีท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2541-2542 (Amazing Thailand 1998-1999) ด้วย ทั้งนี้โดยมุ่งส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเกษตรซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดงานเทศกาลหรือมหกรรมทางการเกษตรที่น่าสนใจ เช่น งานทุเรียนโลก งานวันเงาะโรงเรียน เทศกาลหม่อนไหม หรือปรากฏการณ์ทางการเกษตรที่น่าสนใจในช่วงเวลาใดเวลา

หนึ่ง เช่น ทุ่งดอกทานตะวันบาน โดยกรมส่งเสริมการเกษตรจะจัดงบประมาณสนับสนุนการจัดงานเทศกาลด้านการเกษตรต่างๆ

2) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทรายบุคคลหรือรายกิจกรรม คือ แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่เกษตรของเกษตรกรรายใดรายหนึ่งโดยเฉพาะที่ประสบความสำเร็จในการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์เฉพาะอย่าง ซึ่งทางกรมส่งเสริมการเกษตรจะเข้าไปช่วยสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและการจัดการให้ดีขึ้น ทั้งในด้านการจัดพื้นที่และวิธี การต้อนรับนักท่องเที่ยว การจัดตู้ทางสินค้าแปรรูปและสินค้าหัตถกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตรจะดำเนินการในปี 2541 จำนวน 100 ราย และในปี 2542 จำนวน 100 ราย

3) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตร คือ เป็นการดำเนินการร่วมกันในลักษณะของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้าน ซึ่งจะมีทั้งประเภทพักค้างในหมู่บ้านได้ และประเภทเข้าไปเย็นกลับ ในแต่ละหมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตรจะต้องมีกิจกรรมที่เป็นจุดเด่น เช่น หมู่บ้านไม้ดอกไม้ประดับ หมู่บ้านกระดาษสา หมู่บ้านปลูกแก้ว เป็นต้น และจะมีการพัฒนากิจกรรมอื่นๆ ที่น่าสนใจขึ้นมาประกอบด้วย หมู่บ้านท่องเที่ยวจะต้องมีการจัดพื้นที่ให้เป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว คือ มีลานจอดรถ ที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม สถานที่จำหน่ายพืชผลเกษตร สินค้าเกษตรแปรรูป สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน สถานที่แสดงเกี่ยวกับการเกษตรและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ส่วนที่เป็นพื้นที่การเกษตรของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้านแต่ละรายนั้น นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมหรือร่วมกิจกรรมได้ ส่วนผลผลิตของเกษตรกรเหล่านี้จะนำไปรวมจำหน่ายที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว กรมส่งเสริมการเกษตรจะเข้าไปพัฒนาและจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเหล่านี้ปีละ 20 แห่ง รวม 2 ปีเป็นจำนวนทั้งสิ้น 40 แห่ง

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านการเกษตรนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องคือ กรมส่งเสริมการเกษตร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กลุ่มเกษตรกร ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจเกี่ยวข้องด้านการเกษตรและการท่องเที่ยว เพื่อสอดคล้องกับกลุ่มลูกค้าเป้าหมายคือนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่สนใจการท่องเที่ยวเกษตร (ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย ธนาคารกสิกรไทย, 2541)

กล่าวโดยสรุปว่าการท่องเที่ยวเกษตร เป็นโครงการที่จัดขึ้นโดยกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อตอบสนองนโยบายปีท่องเที่ยวไทย 2541-2542 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรโดยใช้ทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นชนบทให้เป็นประโยชน์ซึ่งมีรูปแบบการท่องเที่ยว 3 ลักษณะ คือ 1. แหล่งท่องเที่ยวประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์ 2. แหล่งท่องเที่ยวประเภทรายบุคคลหรือรายกิจกรรม และ 3. แหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตร

2.4 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นฐานการอนุรักษ์ เป็นจุดกำเนิดที่ช่วยส่งเสริมให้ระบบของสิ่งแวดล้อมดีขึ้น เป็นการเปิดโอกาสทางเศรษฐกิจ และความสามารถในการอยู่รอดของชุมชน ซึ่งต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า “ระบบนิเวศที่สมบูรณ์จะไม่สามารถคงอยู่ได้ถ้าปราศจากกำลังความร่วมมือของชุมชน และความเข้มแข็งของเศรษฐกิจของท้องถิ่น”

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) กล่าวว่าเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการท่องเที่ยว นั่น คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการ

1. ต้องดำเนินการในเรื่องขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชน ทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้้นำตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่น และชุมชนในชนบทท่องเที่ยวอื่นๆ

ภราเดช พยัณวิเชียร (2539) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน จำเป็นต้องมีการพิจารณาทั้งในมิติด้านเศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปโดยตลอด การพัฒนาที่ยั่งยืนในความหมายทั่วไปนั้นหมายถึง การพัฒนาที่จะใช้ประโยชน์ในปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ที่มีในอนาคต หรืออีกความหมายหนึ่ง คือการใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ จากวัฒนธรรม หรือธรรมชาติในระดับที่ให้วัฒนธรรมหรือธรรมชาติยังคงสภาพอยู่ได้อย่างถาวร

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2540) ได้กล่าวถึงการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development Planning) ซึ่งหมายถึงการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมและสุนทรียภาพ พร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและขบวนการทางระบบนิเวศวิทยาไว้ได้ เป็นการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และสร้างความพอใจให้แก่ประชาชนเจ้าของท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็ปกป้องรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางการท่องเที่ยวให้คงอยู่นานที่สุดเท่าที่จะนานได้

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวและ พัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง เหมาะสมเปิดโอกาส ให้ประชาชนมีส่วนร่วม และมีรายได้เข้าสู่ชุมชน แต่ยังคงรักษามรดกวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้ มี การศึกษาและวางแผนเพื่อส่งเสริม และสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างคุ้มค่าและ ยาวนานที่สุด ในขณะที่เดียวกันต้องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ หรือเสื่อมสภาพน้อยที่สุด

2.5 แนวคิดขีดจำกัดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว

การส่งเสริมการจัดการและการวางแผนการท่องเที่ยว ควรพิจารณาถึงขนาดของพื้นที่ ข้อจำกัดทางระบบนิเวศ และทัศนียภาพ เพื่อจะได้นำเสนอสิ่งที่มีในพื้นที่ที่มีความสามารถในการ บริหารและจัดการให้ตลาดการท่องเที่ยวให้ขยายออกไปมากขึ้น (Adriana M, 1997)

สันติ ชูคินธรา (2530) กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ปัจจัยที่จำ เป็นจะต้องคำนึงถึงเพื่อให้พื้นที่นั้นสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีมี 3 ประการ คือ

1. **สารูป (Image) ของพื้นที่** หมายถึง หัวใจหรือตัวแทนของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ ในความคิดความรู้สึกของนักท่องเที่ยว สารูปของแหล่งท่องเที่ยวเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวนึกถึงและพอใจที่จะได้เดินทางมาสัมผัส มาชื่นชม การพัฒนาพื้นที่หากไม่คำนึงถึง สารูปของพื้นที่อาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่นั่นสูญเสียสารูปเดิมไป ซึ่งย่อมจะมีผลต่อความรู้สึกของ นักท่องเที่ยวในแง่ลบ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึง และ ไม่สามารถพบกับสิ่งที่เขาคาดหวังไว้ย่อม มีผลให้เขาตัดสินใจไม่มาเที่ยวในสถานที่นั้นอีก การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็จะ ไม่ประสบผลสำเร็จ
2. **ขีดจำกัดขั้นต่ำ (Thresholds)** หมายถึงจำนวนนักท่องเที่ยวขีดต่ำสุดที่จะมา อุดหนุนหรือใช้บริการต่างๆ ในพื้นที่นั้น การพัฒนาพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโรงแรม การ ปรับปรุงถนน การสร้างร้านอาหาร ล้วนต้องใช้งบประมาณ และจะต้องมีผลตอบแทนในการลงทุน โดยเก็บค่าบริการทางการท่องเที่ยว ขีดจำกัดขั้นต่ำ คือดัชนีชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ ของกิจกรรมและบริการทางการท่องเที่ยวที่จะลงทุนพัฒนาขึ้นมาว่าควรจะมีจำนวนหรือระดับเท่าใดจึงจะเหมาะสมและคุ้มค่ากับกำลังเงินที่ลงไป การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องคำนึงถึง ขีดจำกัดต่ำสุดนี้เพื่อไม่ให้เกิดการลงทุนใช้เงินและงบประมาณเกิดความสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์
3. **ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity)** เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่ จำเป็นที่ต้องคำนึงถึง ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ สามารถแปรเปลี่ยนหรือมีความ แตกต่างกันไปตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม เวลา และสถานที่ นอกจากนี้ยังแตกต่างกัน ตามเกณฑ์และปัจจัยที่นำมาพิจารณา เช่น ขนาดพื้นที่ ความต้องการใช้น้ำ การปล่อยของเสีย การดำรงรักษาทัศนียภาพ ตลอดจนขีดความพอใจของนักท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึง

ความสามารถและโอกาสในการจัดการ (เช่น นโยบาย การบริหาร เทคโนโลยี งบประมาณ) ในการควบคุม ป้องกัน ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นเนื่องจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นการศึกษาเพื่อกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ที่ดีและเหมาะสมที่สุดภายใต้ระบบการจัดการระดับต่างๆ แล้ว ในขั้นตอนสุดท้ายของการตัดสินใจเลือกขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จะต้องคำนึงถึงความเกี่ยวข้องของปัจจัยต่างๆ และเลือกสรรข้อกำหนดที่มีประสิทธิภาพเข้าช่วย

การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดนั้นต้องให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เพราะการพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆด้วย ดังนั้นขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่

2. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) หมายถึง ระดับของนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่จะไม่ทำให้ระบบสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศด้อยค่าซึ่งได้แก่ ระบบนิเวศ คุณภาพน้ำ อากาศ รวมถึงการทิ้ง และกำจัดขยะมูลฝอย

3. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึงระดับปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนานและประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไป เมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงระดับสูงสุดที่จะไม่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อประชาชนท้องถิ่นจนเกิดความไม่พอใจของประชาชน

4. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ทางเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในหมู่สมาชิกในสังคม และไม่กระทบต่อการลงทุน และการดำรงชีพของประชากร

ดังนั้นขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงสามารถวัดได้ด้วยปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่สามารถอยู่ได้ในทุกเวลาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ ในปริมาณที่จะทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุด ยังคงรักษาสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีไว้ได้มากที่สุด โดยนักท่องเที่ยวมีความพอใจ และได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ทั้งนี้การพัฒนาจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐาน และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่น UNEP,1986 (อ้างในสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2535)

ส่วนมาตรฐานและตัวชี้วัดชี้วัดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ คือ ระดับที่เหมาะสมของการขยายตัวของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ ซึ่งในทางปฏิบัติอาจนับเมื่อผลทางลบเริ่มแสดงผล แต่การกำหนดเกณฑ์การวัด (Criteria) นั้นไม่แน่นอนแตกต่างกันตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพ ท้องถิ่น ประเภทของนักท่องเที่ยวและปัจจัยที่ใช้วัด ซึ่งเกณฑ์วัดนั้นมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่วัดค่าได้ทางสถิติ (Measurable Statistically) เช่น ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกหรือผลกำไรทางเศรษฐกิจ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่วัดค่าไม่ได้ เช่น ผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรม มีผลในทางจิตวิทยาต่อนักท่องเที่ยว คือ

1. การวัดด้วยระยะเวลา (Time) คือ นับจำนวนผู้คนที่ใช้ประโยชน์ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ซึ่งในที่นี้คือ อาจวัดในช่วงความสูงสูงสุด (Peak Capacity) โดยวัดต่อวัน ต่อสัปดาห์ หรือต่อปี ซึ่งการวัดระดับชี้วัดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ในช่วงฤดูท่องเที่ยวจะให้ผลดีต่อการวางแผนมาก

2. การวัดต่อพื้นที่เว้นว่าง (Space) คือการวัดจำนวนคนต่อหน่วยบริการ (คนต่อห้องพัก คนต่อยานพาหนะ) พื้นที่หน่วยบริการต่อจำนวนนักท่องเที่ยว เช่น (พื้นที่ 10 ตารางเมตรต่อคน) และความหนาแน่น (คนต่อหน่วยพื้นที่) ซึ่งการวัดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดจะเท่ากับ คนต่อหน่วยพื้นที่คูณด้วยแหล่งพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด เป็นต้น

3. การวัดอัตราการใช้สอยของนักท่องเที่ยว (Tourist Function Rates) มักจะสัมพันธ์กับจำนวนประชากรท้องถิ่น ความจุของบริการ ความหนาแน่น ฤดูกาล ผลกำไรทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

4. การวิเคราะห์จุดวิกฤติ วัดได้ด้วยความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อกำลังการบริการที่ให้ไว้

เห็นได้ว่าเกณฑ์การวัดนั้นสามารถพิจารณาได้ตามเงื่อนไขต่างๆ แต่อาจสรุปได้ว่าจำนวนนักท่องเที่ยวกับพื้นที่บริการ หรือความสามารถในการให้บริการของปัจจัยต่างๆ เป็นเกณฑ์ที่นำมาใช้พิจารณามากที่สุด โดยความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับนำไปตัดสินใจหาขนาดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

เกณฑ์การวัดดังกล่าวในบางกรณีอาจยากต่อการหาขนาดที่เหมาะสม ในช่วงระยะเวลาของการศึกษา จำเป็นต้องใช้มาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น มาตรฐานความหนาแน่นของพื้นที่ พื้นที่อาคารต่อขนาดที่ดิน พื้นที่อาคารปกคลุมดิน มาตรฐานทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ปทัสถานการยอมรับของสังคม ในแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ ระดับชี้วัดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ของแต่ละปัจจัยอาจอยู่สูงกว่าขนาดการท่องเที่ยวในช่วงเวลาหนึ่งๆ ซึ่งความ

ร่อยหรอของทรัพยากรประเภทที่ฟื้นคืนไม่ได้กับการขยายตัวของการท่องเที่ยว อาจคาดคะเนได้ถึงสถานะเกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ของปัจจัย หรือ ของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้ ดังนั้นแนวโน้มของการขยายตัวของการท่องเที่ยว ซึ่งวัดโดยปริมาณนักท่องเที่ยวจะสามารถบ่งบอกถึงระยะที่จะเกิดวิกฤติในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ UNEP, 1986 (อ้างในสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2535)

2.6 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

อคิน รพีพัฒน์ (2527) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่เป็นการกำหนดจากภายนอกแล้ว ให้ประชาชนเข้าร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่ทุกอย่างจะต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนคิดขึ้นมา

นิรันด จงวุฒิเวศย์ (2527) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งให้เกิดความรู้ที่ร่วมกันรับผิดชอบกับกลุ่ม ดังกล่าว

Cohen และ Uphoff (อ้างใน บุญชัย เกิดปัญญวัฒน์, 2535) แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมโดยการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุหรือทางด้านจิตใจ มี 2 ชนิด คือ ผลประโยชน์ทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาวิเคราะห์คือ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ การปฏิบัติ และประเมินผล อีกทั้งต้องมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากงานนั้นๆด้วย ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหาเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเองร่วมกับกลุ่มในชุมชนนั้น

2.7 แนวคิดและหลักการในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นเครื่องมือที่มีอำนาจให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภูเขาได้ถ้าการท่องเที่ยวมีการจัดการและการบริหารเป็นอย่างดี ก็จะได้รับอนุญาตให้ใช้พื้นที่ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้นได้ โดยไม่ได้ทำให้มันลดลงหรือขาดแคลน เช่นการใช้พื้นที่ป่าไม้เพื่อก่อให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ใน Patagonian Andes เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเป็นไปไม่ได้เลยถ้าขาดการวางแผนนโยบายที่ชัดเจน และมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นและเหตุผลของคนในท้องถิ่น เพื่อจะได้ให้การส่งเสริมในระดับชาติ นโยบายควรที่จะเริ่มต้นที่เหตุผลเล็กและเจาะจงลงไปในแต่ละด้าน โดยพิจารณาปัจจัยที่สำคัญพื้นฐานเพื่อควบคุมทรัพยากรที่มีอยู่ในบางโอกาสเพราะอาจมีความจำเป็นในการทำให้แหล่งทรัพยากรมีความเหมาะสม และมีสัดส่วนที่พอเหมาะ ดังเช่นพื้นที่ของ Patagonian ถ้าเป็นไปได้ก็ควรจะให้มีการแข่งขันเพื่อเพิ่มจุดเด่นในตลาด การสร้างแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนตลอดไป การตอบสนองนั้นต้องไม่มีการกีดกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ด้วย (Adriana, 1997)

ศาสตราจารย์ M. Adhikary ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว (7-S Model) เพื่อมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ดังนี้

1. Strategy หมายถึงกลยุทธ์ที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนกันระหว่างวัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุม และขอบเขตของกิจกรรมต่างๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผน การดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย เช่นบริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อที่จะสามารถหากลยุทธ์ที่เหมาะสมที่นำไปสู่เป้าหมายนั้น

2. Structure หมายถึงโครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว ในบางประเทศจะมีกระทรวงการท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นผู้จัดการ ผู้ดูแลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งองค์กรการท่องเที่ยวระดับชาติ เจ้าของธุรกิจการนำเที่ยว ตัวแทนการท่องเที่ยวของภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งกลุ่มเจ้าของโรงแรม ที่พัก ยานพาหนะ มัคคุเทศก์ โดยแต่ละหน่วยจะทำงานในลักษณะ เชื่อมโยงกัน มีเครือข่ายจัดการที่เหมาะสม เช่น ถ้ามีแนวคิดทางด้านระบบนิเวศ แนวคิดนี้ก็จะต้องสามารถเข้าไปในนโยบายของกระทรวง และสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องในทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนั้นการมีโครงสร้างที่ดีและเป็นรูปธรรมก็สามารถทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จได้ อย่างไรก็ตามโดยที่โครงสร้างองค์กรยังขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วยซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบ (Responsibility)

อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และ ข่าวสารข้อมูล (Information) เพราะการจัดการการท่งที่เชิงอนุรักษ์ก็เหมือนกับธุรกิจอื่นๆ ที่จะต้องผู้มีอำนาจมาคอยควบคุมดูแลแบ่งหน้าที่รับผิดชอบไปตามลำดับชั้น มีผู้นำมีการจัดกิจกรรมการท่งที่เกี่ยว การให้บริการแก่นักท่งที่เกี่ยวในเรื่องต่างๆ และที่สำคัญคือการให้ ข่าวสารข้อมูลแก่นักท่งที่เกี่ยวซึ่งควรเริ่มตั้งแต่จุดแรกที่นักท่งที่เกี่ยวมาถึง เช่น ทำอากาศยาน สถานีรถไฟ และสถานีขนส่ง

3. System หมายถึงระบบในการจัดการการท่งที่เกี่ยวซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่นๆ ด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานความร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4. Staff บุคลากรนับเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินการต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่งที่เกี่ยวจะต้องจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยคัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่งที่เกี่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่งที่เกี่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5. Skill ในการทำงานทุกอย่างจะต้องอาศัยความชำนาญ งานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่างคือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน ความรู้ในงานเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการที่จะทำให้การทำงานต่างๆ มีประสิทธิภาพ ความรู้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่รู้ว่าทำอะไร แต่ต้องรู้ทุกอย่างว่าคืออะไร ที่ไหน อย่างไรและทำไม รวมทั้งเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ซึ่งความรู้ที่นั่นอาจเป็นความรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ในการทำงานก็ได้ ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านการท่งที่เกี่ยวควร จะมีทั้งความรู้และทักษะในงานที่เกี่ยวข้องเฉพาะสาขาด้วย เพราะธุรกิจด้านการท่งที่เกี่ยวต้องการผู้ที่มีความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษ

6. Style หมายถึงการรวมกันระหว่าง Staff และ Skill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

6.1 Autocratic Style หรือ Top down style หมายถึงการสั่งการจากส่วนบนลงสู่ส่วนล่าง หรือจากผู้บังคับบัญชาลงสู่ผู้ใต้บังคับบัญชา รูปแบบนี้นักท่งที่เกี่ยวส่วนใหญ่ไม่พอใจ เพราะไม่ชอบถูกสั่งให้ทำตามแต่มักจะชอบมีเหตุผลที่ที่มีส่วนร่วม พุดคุยให้คำแนะนำมากกว่า

6.2 Democratic Style หรือ Bottom - up ซึ่งตรงกันข้ามกับรูปแบบแรก รูปแบบนี้จะเป็นการร่วมกันในวางแผน การจัดการ ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย จึงมักประสบผลสำเร็จในการจัดการ

7. Share หมายถึงการแบ่งปันการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น ความรู้ ซึ่งนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นักท่องเที่ยวแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันในหลายๆ ด้าน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวได้นำข้อมูลต่างๆ มาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว 2540-2546 ดังต่อไปนี้

- 1) ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป
- 2) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่น ให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมมือแก้ไขหรือป้องกันปัญหาการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
- 3) สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสาร โดยโครงข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งภายในระหว่างประเทศ
- 4) ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายการคมนาคมขนส่ง และสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคนี้
- 5) ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรัก ความหวงแหน และช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจไมตรีอันดีงามสืบไป
- 6) ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีด้านการค้าบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรชาวไทยมีงานทำในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
- 7) กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบธุรกิจในการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้รับความคุ้มครองตาม พ.ร.บ. ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศน์ พ.ศ. 2535 รวมทั้งผลักดันให้มีการกวดขัน

มาตรการต่าง ๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อเนื่องตลอดไป

8) ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคมทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและสังคมส่วนรวมของประเทศสืบไป

9) ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น พักอยู่นานวัน ใช้จ่ายเพิ่มมากยิ่งขึ้น และเดินทางกระจายไปทั่วภูมิภาค โดยคำนึงถึงขีดความสามารถหรือข้อจำกัดในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

10) สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและใช้จ่ายใช้สอยภายในประเทศ กระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดปี เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น และเป็นการกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่น อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศต่อไป

11) พิจารณาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็น และเหมาะสมในลักษณะของการลงทุนร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมของชาติและองค์กร

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ (2541) ได้ให้ความหมายของ การจัดการการท่องเที่ยวไว้ว่า การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพ แวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นการจัดการการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทาง และประสบความสำเร็จ

การพิจารณาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและบรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นต้องพิจารณาระบบย่อยและองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วยระบบการท่องเที่ยวที่สำคัญจำแนกได้เป็น 3 ระบบ ดังนี้ คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) อันประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะหมายถึงสภาพทางกายภาพของทรัพยากรซึ่งอาจเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชน และท้องถิ่น

2. การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) ได้แก่ การบริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นๆ

3. การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing) เป็นส่วนของความต้องการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงกิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ (2541) ยังได้เสนอถึงหลักการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วย

1. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรม ความพร้อม และความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบของการเป็นคณะกรรมการ การรับผิดชอบดำเนินการ การสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

2. องค์กรต่างๆในพื้นที่ เช่น สมาคมตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการ และกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการขององค์กรประชาชนอื่นๆ

3. ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน

4. ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

ในการศึกษานี้ได้นำระบบการท่องเที่ยว 3 ระบบคือทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว และการตลาดท่องเที่ยว มาวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำ โดยเน้นที่ชุมชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการบริหาร และจัดการการท่องเที่ยวเกษตร โดยมีองค์กรทั้งภายในและภายนอกพื้นที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2541) ได้วิจัยถึงแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวใน พื้นที่รับผิดชอบของ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.) การศึกษาถึงกรอบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ของ อบต. และ สต. พบว่าการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวในพื้นที่ความรับผิดชอบ ขององค์กรบริหารส่วนตำบลและสภาตำบลนั้น จะต้องคำนึงถึงขอบเขตอำนาจหน้าที่ขององค์กรบริหารส่วนตำบลและสภาตำบลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่รับผิดชอบตาม พ.ร.บ. สภาตำบลและองค์กรบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม

จากการสำรวจและศึกษาบทบาท ภารกิจ และปัญหาข้อจำกัดของ อบต. และสต. สามารถกำหนดเป็นภารกิจที่ อบต. และสต. ควรดำเนินการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบได้ใน 5 ภารกิจ ดังนี้

ภารกิจที่ 1 การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ อบต. สต. ควรมีบทบาทในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่ให้สาธารณชนได้ทราบมากที่สุด

ภารกิจที่ 2 การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นการสำรวจหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว และสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่เพื่อเป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

ภารกิจที่ 3 การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นการจัดทำแผนงานโครงการเพื่อปรับปรุง และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวตามประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่

ภารกิจที่ 4 การบริหารแหล่งท่องเที่ยว เป็นการกำหนดแนวทางในการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดกับส่วนร่วม โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ เช่น การจัดเก็บผลประโยชน์ การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การจัดสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยว และการจัดให้บริการในสถานที่ท่องเที่ยว

ภารกิจที่ 5 การรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการวางระบบในการดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งความปลอดภัยรวมทั้งการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความปลอดภัยจากโรคภัย ด้วยการดูแลรักษาความสะอาดและสาธารณสุขในพื้นที่ท่องเที่ยวด้วย

วิไลภรณ์ จันตีสิริ (2541) ได้ศึกษาเรื่องผลกระทบของเกษตรกรต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่บ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่นการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ใช้ธรรมชาติเป็นพื้นฐานต้องร่วมกันกับผู้ที่เกี่ยวข้องออกแบบวางแผน จัดขอบเขตพื้นที่การท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ส่วนเอกลักษณ์ ประเพณีของเผ่าที่เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวก็ควรที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ไว้ เกษตรกรควรจะได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดพลังและจิตสำนึก ในการปกป้องฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังช่วยให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น และมีรายได้เสริม

ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ ขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่องของรัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเกษตรกรเสนอแนะว่าควรมีการพัฒนาด้าน

สาธารณูปโภค การคมนาคม การประชาสัมพันธ์ การจัดการผลประโยชน์ของชุมชนและการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

พจนานวนศรี (2540) ได้อธิบายถึงความยั่งยืนของระบบนิเวศและวัฒนธรรมต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยองค์กรชุมชนไว้อย่างน่าสนใจว่า จุดน่าสนใจของชุมชนที่จะดึงความสนใจให้คนมาเยี่ยมชมคืออะไร และคนในชุมชนรู้จักสิ่งนั้นหรือยัง หรือทำอะไรบ้างที่จะฟื้นฟูสืบทอดของดีของชุมชนซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตน การหันกลับมาสนใจใคร่รู้ในเรื่องราวความเป็นมาของคน ประวัติศาสตร์ชุมชน ตลอดจนการสืบทอดและรักษา เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญที่หันกลับมาของตนเองก่อนเปิดตัวสู่ภายนอก “หากคนในท้องถิ่นรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง มีทรัพยากรที่สามารถสร้างการพึ่งพาตนเองทางการผลิต มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีที่ทำให้การพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวสามารถทำได้อย่างยั่งยืนภายใต้ขอบเขตที่ควบคุมได้”

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมและการมีอำนาจตัดสินใจในเรื่องการจัดการทรัพยากร และการจัดสรรผลประโยชน์ของชุมชนนั้น พจนานวนศรี ได้ถอดบทเรียนไว้ว่า

1) การสร้างกระบวนการทำงานที่ให้ความสำคัญ กับการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและกำหนดทิศทาง กติกาไม่ก่อผลกระทบกับชุมชน รวมทั้งการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่น และยังเกิดการควบคุมและตรวจสอบกันเองภายในและภายนอกด้วย

2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นงานที่มีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง หากระบบการจัดการไม่ดี ขาดความโปร่งใส และขาดความร่วมมือ ร่วมใจกันของชุมชน ก็จะเป็นอีกด้านหนึ่งที่จะทำลายตัวเอง

2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวคิดการท่องเที่ยวเกษตร แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับ การพัฒนาการท่องเที่ยว แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดและหลักการในการจัดการการท่องเที่ยว และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญได้แก่ สภาพการณ์การท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำ ความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านม่วงคำ ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเกษตรของบ้านม่วงคำ การมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านม่วงคำ และข้อจำกัดของบ้านม่วงคำในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตร

ซึ่งทั้งหมดนี้จะนำมาวิเคราะห์และสรุปเพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำ (ดังแผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

